

Die probleem van hoe die Verkondiger die Verkondigde geword het: Die bydrae van Rudolf Bultmann

D J C van Wyk (jr)¹

Navorsingsassosiaat: Department Nuwe-Testamentiese Wetenskap
Universiteit van Pretoria

Abstract

The problem of how the Proclaimer became the Proclaimed:

The contribution of Rudolf Bultmann

The transmission of Jesus' message by the earliest Christian communities evolved into the synoptic tradition. In this process, the proclamation of Jesus was expanded. According to Rudolf Bultmann, the question of how the Proclaimer (the historical Jesus) became the Proclaimed (the kerygmatic Jesus) is a decisive issue for believers' understanding of the New Testament. This article aims to demonstrate aspects of Bultmann's construction of the message of the historical Jesus. It focuses on Bultmann's understanding of Jesus' vision of the Kingdom of God. It also discusses Bultmann's view of the relationship between faith and history. It concludes by comparing Bultmann's insights with those of present-day historical Jesus researchers

Die Urgemeinde hat, wie die synoptische Tradition zeigt, die Verkündigung Jesu wieder aufgenommen und weiterverkündigt. Und sofern sie das getan hat, ist Jesus für sie der Lehrer und Prophet. Aber er ist für sie mehr: er ist zugleich der Messias; und so verkündigt sie – und das ist das Entscheidene – zugleich ihn selbst. Er, früher der Träger der Botschaft, ist jetzt selbst in die Botschaft einbezogen worden, ist ihr wesentlicher Inhalt. Aus dem Ver-

---

¹ Dr D J C van Wyk (jr) predikant van die Nederduitsch Hervormde Gemeente Wolmaransstad, is as navorsingsassosiaat betrokke by prof A G van Aarde se navorsingsprojek, "Bybelse teologie en hermeneutiek", Departement Nuwe-Testamentiese Wetenskap, Fakulteit Teologie, Universiteit van Pretoria.

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

kündiger ist der Verkündigte geworden – aber in welchem Sinne? Dass ist die entscheidende Frage!

(Bultmann 1965:35)

1. INLEIDING

Vanuit verskeie oorde is reeds gewys op die onbehae wat daar oor 'n lang tydperk by baie teoloë in Suid-Afrika en in die Nederduitsch Hervormde Kerk met Bultmann en sy teologie was (kyk oa Loubser 1996:49; Pelser 1987:162-163; Malan 2000:1107-1108). Binne die konteks van die Nuwe-Testamentiese Wetenskap het prof G M M Pelser as Suid-Afrikaanse teoloog besonder baie gedoen om te wys op die relevansie van Bultmann se denke en teologie vir die Nuwe-Testamentiese Wetenskap van die laat twintigste en begin van die een en twintigste eeu. Nie alleen is Pelser 'n kenner van Bultmann se teologie nie, maar hy het ook baie oor hom gepubliseer (kyk bv ook Pelser 1997:456, wat daarop wys dat Bultmann op baie punte verkeerd verstaan is en steeds verkeerd verstaan word!).

As student van Pelser is ek dit onder andere aan hom te danke dat ekself ook oor 'n lang tydperk aan die kritiese denke van Bultmann blootgestel en beslissend deur Bultmann beïnvloed is. Dit is daarom 'n voorreg om hierdie bydrae oor Bultmann se verstaan van hoe die Verkondiger die Verkondiger geword het, aan professor Pelser op te dra by sy aanvaarding van emeritaat.

Soos wat Bultmann sy stempel beslissend op baie ander terreine van die Nuwe-Testamentiese Wetenskap afgedruk het, het hy dit ook gedoen met betrekking tot die Christologiese vraag na hoe die Verkondiger die Verkondigde geword het. Dit sou trouens nie moontlik wees om die resente vraagstelling na die historiese Jesus in perspektief te beoordeel of aan die debat deel te neem indien die monumentale bydrae van Bultmann nie behoorlik verdiskonteer word nie. Hierdie studie het derhalwe twee fokuspeunte: eerstens word gefokus op Bultmann se standpunte met betrekking tot die Christologiese vraag hoe die Verkondiger die Verkondigde geword het. In die tweede helfte van die studie word die bydrae van Bultmann telkens in verband gebring met die huidige debat oor die historiese Jesus. Daar sal dit telkens blyk dat die denke en insigte

van Bultmann steeds as maatstaf kan dien om te beoordeel in watter mate die ontwikkeling sedert hom gevorder het of nie gevorder het nie.

2. BULTMANN EN DIE VRAAG HOE DIE VERKONDIGER DIE VERKONDIGDE GEWORD HET

Bultmann se besinning oor die vraag “hoe die Verkondiger die Verkondigde geword het”, kan uiteraard nie los gesien word van die breë Christologiese vraagstelling na die historiese Jesus soos dit die afgelope 150 jaar in die Nuwe-Testamentiese Wetenskap gemanifesteer het nie. (Vir ’n bondige oorsig oor die verskillende fases van dié vraagstelling die afgelope honderd en vyftig jaar asook die spesifieke plek van Bultmann se denke en teologie binne dié vraagstelling, kyk Van Wyk 2000:1-34). Hier is egter nie ruimte om ’n meer volledige oorsig oor dié tydperk te bied nie. Daar word eerder gepoog om ietwat meer uitgebreid oor die teologie van Bultmann self te reflekteer. Die formidabele figuur van Rudolf Bultmann (1884-1976) het die twintigste-eeuse Nuwe-Testamentiese wetenskap immers só beslissend beïnvloed dat dit onmoontlik is om kursories by sy werk en insigte verby te gaan.

2.1 Die ontmitologisering van die Nuwe Testament

Op grond van die negentiende-eeuse liberale teologie het navorsers bewus geword van die mitiese wêreldbeeld van die Bybel. Hulle het die mites as agterhaald beskou sonder enige relevansie vir die moderne “verligte” mens. Alhoewel Bultmann sterk deur die verligtingsdenke beïnvloed is, en self van ’n natuurwetenskaplike wêreldbeeld uitgaan, wou hy egter nie wegdoen met die waarde wat die mite vir die verstaan van die Nuwe Testament en vir die geloof kan hê nie. Wie met die mite wegdoen, hou baie weinig van die geloof oor. Wie egter die mitiese verhale ontmitologiseer, ontdek ’n kern, ’n boodskap wat nie langer tydsgebonde is nie, maar verrassend aktueel vir die moderne Bybel-leser blyk te wees (kyk Den Heyer 1996:86).

Bultmann (1948) het in sy epogmakende studie *Neues Testament und Mythologie: Das Problem der Entmythologisierung der neutestamentlichen Verkündigung* hierdie saak in diepte hanteer toe hy die kritiese vraag gevra het of daar van gelowiges [lesers van die Nuwe Testament – DJCvW] verwag kan word om nie alleen die evangelie

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

soos dit daar staan, te aanvaar nie, maar ook die mitiese beskouing van die wêreld waarbinne dit tot stand gekom het. Volgens Funk (1997:7) kan dié studie van Bultmann beskou word as die teologiese waterskeiding van die twintigste eeu. Indien die antwoord op dié vraag “ja” sou wees, loop die kerk die risiko om meer en meer anakronisties en irrelevant te raak. Die mitiese wêreld van die Nuwe Testament maak immers baie min sin vir gelowiges van die twintigste eeu. Indien die antwoord op die gestelde vraag “nee” sou wees, dan is een of ander vorm van interpretasie en reïnterpretasie (re-ontmitologisering) nie alleen nodig nie, maar noodsaaklik (Veitch 1998:14). Die boodskap van die Nuwe Testament bevat immers ’n waarheid wat geheel onafhanklik is van die mitiese “dop” waarin dit gegiet is. Dit is daarom die taak van Nuwe-Testamentici om die boodskap te stroop van die mitiese omhulsel, of, om dit meer duidelik te stel, om die boodskap van die Nuwe Testament in nie-mitiese terme te vertaal.

So het daar alreeds voor Bultmann, maar veral sedert hom, histories-kritiese metodes ontwikkel om die tekste van die Nuwe Testament te interpreteer binne die konteks van die eerste eeu. Bultmann se insigte het waarskynlik daartoe gelei dat ’n toenemend wyer kloof sigbaar geword het tussen die moderne Westerse bewussyn en die wêreld van die Bybel. Dit het dit vir die moderne leser van die Bybel steeds moeiliker gemaak om die betekenis van die Bybel te begryp (vgl Veitch 1998:14).

Volgens Funk (1997:7) was Bultmann se poging om die Nuwe Testament te ontmitologiseer egter niks anders nie as ’n beskermingsaksie met die intensie om die geloofwaardigheid van die “ongeloofwaardige” kerugma te red. Daarmee kon Bultmann vashou aan die kerugma van die gekruisigde en opgestane Here as dit wat belangrik is vir die geloof (kyk egter Van Aarde [2001]:45).

2.2 Bultmann en sy visie op Jesus

Dit is welbekend dat Bultmann die mening toegedaan was dat ons van die lewe en persoonlikheid van Jesus baie min weet. As inleiding tot sy Jesus-boek (Bultmann [1926] 1977:10) skryf hy:

Denn freilich bin Ich der Meinung, dass wir vom Leben und von der Persönlichkeit Jesu so gut wie nichts mehr wissen können, da die christlichen Quellen sich dafür nicht interessiert haben, ausserdem sehr fragmentarisch und

von der Legende überwuchert sind, und da andere Quellen über Jesus nicht existieren.

Die gevolg is dat wanneer Bultmann (1977:12) met sy ondersoek na die historiese Jesus besig is, hy voortdurend bewys is van die problematiek van die bronne. Wat die bronne aan ons bied, is in die eerste plek die boodskap van die eerste Christelike gemeenskap wat die vroeë kerk grootliks vryelik aan Jesus toegedig het. Dit spreek daarom vanself dat nie al die woorde van Jesus waarvan ons in die evangelies lees, werklik deur Hom uitgespreek is nie. Dit kan trouens gemaklik bewys word dat baie Jesus-woorde volgens die evangeliste, in die kerk self ontstaan het, terwyl ander deur die kerk aangepas is (Bultmann 1977:14).

Bultmann het in terme van die ontstaan en ontwikkeling van die tekste in die Nuwe Testament visies geopen en verruim wat tot vandag toe die bestudering en verstaan van die Nuwe Testamene ingrypend beïnvloed. Die evangelies is losse perikope, soms mondelinge oorlewering, soms skriftelike tekste wat, met die uitsondering van die lydensverhaal, deur die evangeliste versamel, redaksioneel verwerk en as 'n lewe van Jesus neergeskryf is. Die evangeliste was dus nie geskiedenisstrykers nie. Min in die evangelies gaan terug na die tyd voor-Pase. Die evangelies is eerder 'n refleksie van die gemeentes se geloofsvrae (kyk Den Heyer 1996:78).

Vir Bultmann (1977:12) gaan dit dus in die vraag na Jesus nie om die persoonlikheid van Jesus nie. Hy beskou dit duidelik as van sekondêre belang. Soos in die geval van ander beroemde persone (Plato, Dante, Luther, Napoleon, Goethe) gaan dit ook in die geval van Jesus nie oor sy persoonlikheid nie, maar oor sy werk en die betekenis daarvan. Wanneer hy dan die vraag na Jesus vra, dan vra hy nie na die lewe en persoonlikheid van Jesus nie, maar na dit wat Jesus geleer het, sy boodskap (Bultmann 1977:13). Waar ons van die lewe en persoonlikheid van Jesus baie min weet, daar weet ons van die boodskap van Jesus wel genoeg om 'n konsistente prentjie te vorm.

2.3 Fasette van Jesus se lewe volgens Bultmann

Alhoewel Bultmann gemeen het dat ons van die lewe en persoonlikheid van Jesus baie min weet, het hy tog sy boek oor Jesus geskryf. Daaruit blyk dit dat hy wel bereid was

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

om sekere historiese uitsprake oor Jesus te maak. Enkele uitsprake kan soos volg aangestip word.

- Volgens Bultmann (1977:21) het Jesus aanvanklik behoort tot die sekte van Johannes die Doper. Die beweging wat met Jesus begin het, moet beskou word as 'n afsplintering van die beweging van Johannes.
- Soos die beweging van Johannes die Doper, moet ook die ontstaan en ontwikkeling van die Jesus-beweging gesien word teen die agtergrond van baie messiaanse bewegings en woelinge van die eerste-eeuse Palestina (Bultmann 1977:21). In dié opsig was beide die bewegings van die Doper en dié van Jesus messiaans. Dit kom onder andere daarin na vore dat daar 'n vrye heen-en-weer beweging tussen die twee groepe was en dat daar onder Jesus se volgelinge onder andere ook 'n seloot was.
- Beide Johannes die Doper en Jesus het merkbare populariteit onder die mense geniet.
- Beide die bewegings is spoedig doodgedruk deurdat hulle leiers tereggestel is. Dit sou immers vir 'n buitestaander moeilik wees om die a-politiese karakter (agenda) van die twee leiers te begryp. In dié verband beskou Bultmann (1977:21) die gebeure in Markus 6:17-29 in verband met Antipas se teregstelling van Johannes as legendaries. Hy meen dat Josefus korrek is wanneer hy stel dat Antipas gevrees het dat Johannes opstand sou instigeer onder die groot aantal mense wat hy getrek het. Dít was die eintlike rede waarom Antipas vir Johannes laat teregstel het.
- Anders as Johannes die Doper het Jesus nie 'n asketiese leefstyl gevolg nie. Hy het "geëet en wyn gedrink" – dit wil sê iemand wat bekend was vir sosialisering by geleenthede van maaltye (Bultmann 1977:37).
- Op grond van die inhoud van dit wat Jesus geleer het, is Hy deur baie as profeet beskou (Bultmann 1977:43).
- Bultmann (1977:43ev) aanvaar dat mense Jesus as "Rabbi" aangespreek het. Dit beteken vir Bultmann dat Jesus tot die klas van die skrifgeleerdes behoort het, dat Hy die nodige opleiding as skrifgeleerde gehad het. Dit staan teenoor die in-

drukke wat mens van Hom kry as 'n profeet wanneer na sy eskatologiese verkondiging gekyk word. As skrifgeleerde is Hy as leraar in die sinagoge teenwoordig. Bultmann hanteer talle tekste wat op Jesus teruggaan en wat kenmerkend is van die styl van 'n skrifgeleerde (Mark 12:28-34; Matt 6:26; 6:34; 7:2; 7:7; Luk 17:7-10; 7:24-27). Dit is ook nie sonder rede dat die volgelinge van Jesus dissipels genoem word nie. Dit is volgens Bultmann 'n tegniese term wat gebruik is om te verwys na die leerlinge van 'n Joodse rabbi.

- Jesus het sonder voorbehoud saam met die skrifgeleerdes van sy tyd die gesag van die Wet (die Ou Testament) gehandhaaf (Bultmann 1977:46ev). Jesus het die Wet nie teëgegaan nie, maar die gesag daarvan aanvaar en dit geïnterpreteer. Sy interpretasie van die Wet het Hom somtyds daartoe gebring dat dit in stryd was met die oorspronklike bedoeling daarvan. “Denn nicht der Übernahme einer autoritativen Grösse der Tradition ist für einen Lehrer das Wesentliche, sondern die Art, wie er sie deutet” (Bultmann 1977:48). Dit het egter niks verander daaraan dat Jesus geglo het dat Hy die wil van God in die Wet vind nie.
- Volgens Bultmann (1977:47) was Jesus ook nie gekant teen die aanbidding in die tempel nie. Verder het Jesus ook nie ander bekende religieuse praktyke van die Jode teengestaan nie, mits dit in stilte en met 'n opregte hart gedoen is. Dit sluit onder ander in: die betaal van tempelbelasting, die gee van aalmoese, gebed en vas. Hy het hierdie praktyke alleen teengestaan wanneer dit gegaan het om mense te beïndruk.
- Jesus het bemoeienis gemaak met sondaars, prostitute, en met vroue en kinders (Bultmann 1977:45-46).
- Bultmann het dit duidelik gestel dat ons van die selfbewussyn van Jesus nie veel kan weet nie. Ons kan baie min aflei van die “psigologiese” ervarings van Jesus, ontwikkelings in sy denke, of van 'n groeiproses in sy bewussyn ten opsigte van 'n besondere relasie met God (kyk Den Heyer 1996:78). Wat ons wel weet, is dat Jesus self nie geglo het dat Hy die Messias is nie (Bultmann 1977:10-11). Trouens, teen die agtergrond van die eerste-eeuse messiaanse verwagtings van 'n koninklike Messias wat die wapen teen die Romeine sou opneem, het Jesus Homself uitdruklik verset. Jesus se volgelinge het Hom na-Pase as die Messias

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

beskou (Bultmann 1977:43). Spoedig na-Pase word die titel “Christus” by die naam van Jesus bygevoeg. In dié lig het sy volgelinge verwag dat Hy weer sou terugkeer (Bultmann 1977:21).

Dass das Leben Jesu ein unmessianisches war, ist bald nicht mehr verständlich gewesen – wenigstens in den Kreisen des Hellenistischen Christentums, in denen die synoptische Tradition ihre Gestaltung gefunden haben. Dass Jesus Christus der Gottessohn sich als solchen auch in einem irdischen Wirken ausgewiesen habe, erschien als selbstverständlich, und so wurde der evangelische Bericht von seinem Wirken in das Licht des messianischen Glauben gestellt.

(Bultmann 1968:33)

- Jesus het nie sy lyding en sterwe in Jerusalem voorsien of aangekondig nie. Sy dood moet dus as ’n tragiese vergissing beskou word. Hy word tereggestel soos ’n politieke rebel, terwyl Hy dit juis nie wou wees nie. Wanneer die volgelinge van Jesus op sy dood terugkyk, kan daar volgens Bultmann (1977:22) geen twyfel wees oor die feit dat Jesus, volgens hulle, soos ander agitators aan die kruis gesterf het as ’n messiaanse profeet nie. Dit staan vas dat Jesus onder die Romeinse prokurator Pontius Pilatus gekruisig is. Watter rol die Joodse owerhede werklik in die dood van Jesus gespeel het, is moeilik om te bepaal. Dit is wel moontlik dat hulle ter wille van politieke gewin met die Romeine hand aan hand saamgewerk het.

2.4 Die boodskap van Jesus: Die koninkryk van God is hier!

Volgens Bultmann (1977:23ev) was die boodskap van Jesus eskatologies van aard. Bultmann verskil op dié punt met Schweitzer wat Jesus uit en uit as ’n apokaliptikus sien (kyk Van Wyk 2000:17-19). Bultmann kies eerder vir die term dat Jesus die koninkryk van God eskatologies sien. Met ’n eskatologiese verwagting van die koninkryk van God bedoel hy dat Jesus nie in die tipies apokaliptiese sin van die Jode die “tekens van die tye” in die “vernietiging van die wêreld verwag het nie”. Hy het nadruk gelê op die doen

en late van mense hier en nou (kyk Den Heyer 1996:81). Daarmee het Hy verkondig dat die beloftes vervul word en dat die koninkryk aanbreek, hier en nou (kyk o a Luk 10:23-24).

Met die koms van die koninkryk van God moes die ryk van die Satan wyk. Met hierdie bewussyn dat die demone op die vlug is, omdat hulle die stryd verloor het, dryf Jesus en sy dissipels demone uit en maak siek mense gesond. As bewys van die koninkryk wat op hande is, is Bultmann die mening toegedaan dat Jesus Jerusalem met 'n skare entoesiastiese volgelinge binnegegaan het. Hierdie skare was inderdaad vol van blydschap en opwinding dat die koninkryk van God besig was om aan te breek. Nadat Jesus Jerusalem op dié manier binnegegaan het, het Hy en sy volgelinge beheer oor die tempel oorgeneem ("take possession of") ten einde dit te reinig van alle boosheid ter voorbereiding vir die koms van die koninkryk. Ook die vertelling van die laaste maaltyd saam met die dissipels in Lukas 22:15-18 vertel iets hiervan. Alhoewel elemente in die vertelling legendaries is, is Bultmann (1977:29) oortuig daarvan dat daar outentieke Jesus-logia bestaan waarin Jesus aan die dissipels bekend maak dat Hy die volgende (Paas)maal saam met hulle in die koninkryk van God gaan vier. Jesus se eie aktiwiteite is vir Hom en sy volgelinge die teken dat die koninkryk imminent is.

Jesus se verkondiging van die koms van die koninkryk en die appèl daarvan op die mens was kompromisloos. In hierdie laat uur, die uur van finale keuse, is Jesus gestuur met die finale, beslissende woord: "En gelukkig is elkeen wat nie aan My begin twyfel nie" (Matt 11:6). Keuse is onafwendbaar – vir Hom of teen Hom. Die oproep tot keuse en beslissing is 'n oproep tot bekering. Mense klou vas aan dié wêreld en kom nie so ver om hulle volledig aan God oor te gee nie. Teen die agtergrond van die gelykenis van die bruilofsmaal in Lukas 14:16-24 is Jesus se oproep om deel te hê aan die koninkryk nie net 'n oproep nie, dit is 'n opdrag. Dié wat uitgenooi is, moet die koninkryk van God bo alle ander dinge stel. Die uitnodiging om deel te hê aan die koninkryk, is egter ook 'n waarskuwing (Luk 14:28-32). Wie eenmaal by die koninkryk van God betrokke raak, moet enduit daarmee volhou.

Volgens Bultmann (1977:28vv) moet die konsep "koninkryk van God" dus op die mees eenvoudige manier verstaan word, en wel as "die heil vir die mens". Dit is die eskatologiese heil wat 'n einde maak aan alle aardse dinge. Die heil is in dié opsig

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

uitsluitend. Dit is nie iets wat mens kan besit naas ander goeie en mooi dinge nie. Die heil konfronteer mens met 'n óf ... óf keuse (*either-or, entweder-oder*). Daarom kan daar ook nie na die koninkryk van God verwys word as die “hoogste waarde” wat nagestreef moet word nie. As eskatologiese konsep staan dit teenoor alle ander waardes en kan dit nie die hoogste wees nie. Hiermee wou Bultmann veral weg kom van die interpretasie van die koninkryk van God as 'n etiese konsep van die “hoogste goed”. Teen hierdie agtergrond spreek dit vanself dat die koninkryk van God nie 'n ding is waarna mens streef as 'n ideaal wat deur menslike vermoë verwesenlik of verwerf kan word nie. Alhoewel 'n mens deel kan hê aan dié heil, alhoewel mens die koninkryk kan binnegaan, is dit nie die mens wat die koninkryk binnegaan nie. Dit is nooit die aktiwiteit van die mens wat die koninkryk konstitueer nie, dit is die krag van God alleen. Wanneer mens eenmaal daaraan deel het, omvat dit jou hele wese.

Die Gottesherrschaft ist also etwas Wunderbares, und zwar das “wunderbare” schlechthin, das allem Jetzigen und Heisigen Entgegengesetzte, “Ganz andere”, Himmlische (R Otto). Wer nach ihr trachtet, der muss wissen, dass er damit einen Schnitt zwischen sich und der Welt macht, sonst gehört er zu denen, die nicht tauchen, die Hand an den Pflug legen und rückwärts schauen.

(Bultmann 1977:29)

Wat die koms van die koninkryk van God betref, meen Bultmann (1977:30) dat Jesus en sy volgelinge 'n groot eskatologiese drama verwag het. Die Seun van die Mens sal kom. Dit sal daardie hemelse messiaanse figuur van die laat-Judaïsme wees wat in 'n sekere sin die Dawidiese koninklike messiaanse figuur vervang het. Daarna sal die dooies opgewek word. Die oordeel sal plaasvind. Aan sommige sal die hemelse glorie geopenbaar word, terwyl ander in die vlamme van die hel gewerp sal word. Jesus het hierdie dinge saam met sy tydgenote geglo. Tog is dit noodsaaklik om daarop te let dat Jesus nie die straf in die hel of die hemelse glorie in enige opsig beskryf het nie (Bultmann 1977:30-31). In dié opsig het Jesus die inhoud van die apokaliptiese spekulasie verwerp. Daarmee saam het Hy die berekening van die tyd van die wederkoms verwerp asook die uitkyk vir vooraf tekens daarvan.

Die werklike betekenis van die “koninkryk van God” vir die boodskap van Jesus het in geen opsig gelê in die dramatiese gebeure van die koms daarvan nie. Dit gaan alleen oor die transendente gebeure daarvan wat die mens dwing tot keuse vir of téén die koninkryk. Die betekenis van hierdie keuse moet ook gesien word teen die agtergrond van Jesus se siening oor die Joodse eskatologiese hoop. Die Jode het duidelik in die hoop geleef op ’n Messias wat in Dawidiese terme politieke uitkoms vir die onderdrukte Jode sou bring. Die hoop van die Jode was dus gerig op die heil vir die Jode alleen. Jesus het Hom in sy tekening van die koms van die koninkryk duidelik gedistansieer van die nasionale hoop van die Jode en ’n herstelde koninkryk in die Dawidiese sin daarvan. Dit spreek uit verskeie uitsprake van Jesus, onder andere dié oor die betaal van belasting aan die keiser in Markus 12:13-17. Wat egter wel duidelik is, is dat Jesus se beskouing oor die koninkryk beperk was tot die heil vir die Jode (Bultmann 1977:33-34).

Dit beteken egter nie dat heidene volgens Jesus se verkondiging van die koninkryk uitgesluit is nie. Volgens Bultmann (1977:36-37) is daar tekste (kyk Luk 13:28-29; Matt 8:11-12) wat daarop dui dat Jesus ook aangedui het dat heidene die ongelowige Jode sal beskaam en eerder aan die koninkryk sal deelhê. Om Jood te wees, beteken nie om vanselfsprekend te kan aanspraak maak op die koninkryk nie. Geen mens kan aanspraak maak op die koninkryk nie. Jesus se verkondiging roep die mens op tot keuse en tot bekering. Hierin kan ook ’n Samaritaan deel.hê wanneer die Jood nie bekeer wil word nie (Luk 10:29-37).

Die koninkryk van God is ’n eskatologiese gebeure. Dit word deur God gekonstitueer en aan die mense (die volk van God) gegee. So wil Bultmann (1977:37-38) die “universaliteit” van die koninkryk beklemtoon. Dié wat aan die koninkryk deel het, het dit nie op grond van hulle menswees van watter aard ook al nie. Hulle het deel aan die koninkryk omdat hulle deur God geroep is. Nie die individu nie, maar die “kerk” is geroep. Aan die kerk behoort die beloftes. Die oproep tot bekering lei tot ’n keuse. Dit vrywaar mense daarvan dat hulle op grond van hulle roeping die keuse kan versaak en net op die roeping kan staatmaak. Die keuse dui uiteindelik aan of die persoon tot die koninkryk behoort of dit verwerp.

Volgens Bultmann het Jesus nie aansluiting gevind by die Hellenistiese idee van die antropologiese dualisme in die mens nie. Hy praat niks van die onsterflikheid van die

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

siel wat op tragiese wyse in die aardse liggaam vasgekluiser is nie. Die koninkryk van God is ook nie 'n geestelike krag of sfeer waar die hoogste in die mens sou kon tuis kom nie. Piëtistiese vorms van religieuse ervarings het nie vir Jesus bestaan nie. Dit sou weer kon beteken dat mens deur een of ander vorm van piëtisme die persoonlikheid so kan ontwikkel dat jy self by God kan uitkom. Die mens staan as totale mens voor God. In totaliteit is die mens boos. Die wêreld is nie boos nie. Die mens dra die boosheid in die mens self – daarom Jesus se oproep tot bekering. Jesus ken net een gesindheid van wat daar by die mens teenoor God behoort te wees: dié van gehoorsaamheid (Bultmann 1977:36-37).

Die komende koninkryk van God is nie 'n realiteit in die toekoms waarvoor die mens nou vooruit gereed moet maak en moet verseker deur byvoorbeeld gebed en goeie werke nie. Die koninkryk van God is 'n krag wat, alhoewel dit volkome in die toekoms lê, die hede ten volle determineer. Dit determineer die hede daarin dat dit die mens tot keuse dwing: daarvóór of daartéén. Die koninkryk van God lê volledig in die toekoms. Tog is dit nie 'n metafisiese entiteit of kondisie wat kom nie. Dit is die toekomstige handeling van God wat op geen manier in die hede ervaar kan word nie. Nietemin is dit iets wat die mens se hede determineer, omdat dit mense tot keuse dwing. Wanneer Jesus die mens dan in die krisis van beslissing en keuse indwing, breek die koninkryk aan. In die krisis van beslissing is elke uur vir die mens die laaste uur. Die koninkryk van God is hier (Bultmann 1977:38-39).

2.5 Die historiese Jesus en geloof

In die openingsin van sy *Theologie des Neuen Testaments* skryf Bultmann (1968:1): “Die Verkündigung Jesus gehört zu den Voraussetzung der Theologie des Neuen Testaments und ist nicht ein Teil dieser selbst.” Hierdie standpunt het hy konsistent gehandhaaf. Die verkondiging van Jesus is nie die hart van die Nuwe Testament nie, maar slegs deel van die vooronderstellings daarvan. Naas die verkondiging van Jesus is daar ook nog ander vooronderstellings, byvoorbeeld die geloof van die dissipels in die opstanding van Jesus en die vroeg-Joodse verwagting van die koms van die Messias (kyk Den Heyer 1996:88).

Bultmann het nie die vraag na die historiese Jesus as van essensiële betekenis vir die Christelike geloof geag nie. Historiese ondersoek kan nóg 'n bevestiging, nóg 'n ontkenning van die geloof tot gevolg hê. In die konfrontasie tussen die historiese Jesus en die Bybelse Christus (spesifiek soos deur Paulus verkondig) kies Bultmann dus pertinent vir laasgenoemde.

For Bultmann, Paul's genius was his realization that historical knowledge of Jesus' own life neither eases nor controls the decision one is called to make about Jesus as the eschatological in-breaking of God's reign. The decision whether to accept the Jesus event as the turning point of God's history in the world, and thus as crucial for ordering one's own existence accordingly, is a matter of faith. Knowledge about the historical Jesus is neither necessary nor helpful to this act of faith. The great chasm between Paul and Jesus opened up by Baur and Wrede, had a theological home once again. This time, however, Paul stood in the limelight, while Jesus stepped back into the shadows.

(Patterson 1991:25)

Op grond van die geloof in die opgestane Here het die Christelike gemeenskappe (waarin die evangelies tot stand gekom het) hulle nie beroep op die verlede nie, maar op die hede. As onderbou vir hierdie standpunt verwys Bultmann (1933:207; 1965:239) telkens weer na Paulus (vgl 2 Kor 5:16). Onder die gerig van die kruis val alles wat menslik is, ook die mens Jesus Christus (kyk Bultmann 1933:208). Volgens Bultmann moet gelowiges hulle op Paulus beroep deur nie op die historiese Jesus te konsentreer nie, maar op die kruis. Die kruis is die einde van alle menslike sekerhede. Wie dit op voetspoor van Paulus met die gekruisigde Christus waag, ontdek wat geloof werklik is (kyk Den Heyer 1996:83).

In feite mogen we van geluk spreken dat de evangeliën ons geen historisch betrouwbaar beeld van Jezus kunnen geven, want volgens Paulus zouden wij ons op een dwaalweg begeven wanneer wij ons geloof afhankelijk maken van historisch onderzoek. In feite verbiedt de boodschap van het kruis ons in het geloof waarde te hechten aan het mens-zijn van Jezus. Om het met de

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

woorden van Bultmann te zeggen: "Dass Gericht über alles Menschliche ist im Kreuz vollzogen.

(Den Heyer 1996:82)

Vir Bultmann was die saak van die historiese Jesus en die geloof dus duidelik: Wie met die historiese metode na die verlede kyk, ontdek 'n Joodse profeet wat in die eerste eeu geleef het. Hy het die nabyheid van die koninkryk van God verkondig en aan 'n Romeinse kruis gesterf. Dit mag interessante historiese gegewens wees, maar die Christelike geloof kan nie daarvan lewe nie. Daarom kan die teoloog hom of haar nie laat verlei om agter een of ander konstruk van die historiese Jesus aan te jaag nie. Die teoloog fokus op die kerugma. Die teks word uitgelê en die kerugma word verkondig. Volgens Bultmann is die kerugma deur Paulus kort saamgevat: die regverdiging van die sondaar (kyk Den Heyer 1996:88-89). Hierdie insigte van Bultmann het wyd weerklank gevind, selfs onder dogmatici (kyk Den Heyer 1996:89).

Wat die verhouding tussen geskiedenis en geloof betref, is Bultmann (1965:9) bekend vir sy standpunt dat die "dat" (*dass*) van Jesus genoeg vir die geloof is en dat die "wat" (*wass*) nie vir die geloof saak maak nie. Die kerugma is die "dat" van die dood en opstanding van Jesus waarop die geloof rig. Dit is God se koms in Jesus Christus, die basis van die geloof.

3. BULTMANN SE BYDRAE TEEN DIE AGTERGROND VAN DIE RESENTE VRAAGSTELLING NA DIE HISTORIESE JESUS

Bultmann se insigte van hoe die probleem oor hoe die Verkondiger die Verkondigde geword het, hanteer moet word, vind steeds wyd weerklank in die huidige vraagstelling van historiese Jesus-navorsing (Third Quest/Renewed Quest – kyk Van Wyk 2000:32-33). Talle historiese Jesus-navorsers is steeds met Bultmann in gesprek – of hulle met hom saamstem en of hulle met hom verskil (kyk bv Funk 1996:63, 75, 303-304). Meet mens die huidige debat aan die insigte van Bultmann, dan bly dit telkens 'n vraag in watter mate daar werklik in die huidige vraagstelling verder beweeg is as wat Bultmann

al gedoen het. Wat hier volg, is nie 'n poging om die huidige vraagstelling omvattend te ontleed en te beskryf nie (daarvoor kan Van Wyk 2000:37-134 geraadpleeg word). Dit is slegs 'n poging om die huidige navorsing op kritieke punte aan te stip en Bultmann se insigte ten opsigte van dié sake aan die huidige insigte te meet.

3.1 Die lewe van Jesus voor Johannes die Doper

In 'n ander studie het ek uitgebreid gehandel oor die huidige debat met betrekking tot die historiese Jesus waarin spesifiek baie ter sprake kom oor die lewe van Jesus voordat sy paaie met Johannes die Doper gekruis het (kyk Van Wyk 2000:111ev). Veral die navorsing van Van Aarde [2001] op die geboorteverhale en kindheidsgeskiedenis van Jesus is binne die dampkring van die huidige vraagstelling baanbrekend van aard. In hierdie opsig sou gekonkludeer kon word dat hierdie aspek van die navorsing tans verder beweeg as die insigte wat Bultmann op die tafel geplaas het. Bultmann (en dit sou trouens van die eerste drie fases van die ondersoek gesê kon word [vir 'n tipering van die verskillende fases, kyk Van Wyk 2000:12-34]) was van oortuiging dat die bronne ons glad nie toelaat om enigiets te sê oor die lewe van Jesus voor sy paaie met die van Johannes die Doper gekruis het nie.

3.2 Jesus en Johannes die Doper

Sedert Bultmann (1977:24) word algemeen aanvaar dat die verbintenis tussen Jesus en Johannes die Doper op vaste historiese gronde staan (Mark 1:9; Matt 3:1; Luk 3:21 en ander nie-kanonieke materiaal; kyk ook Funk and the Jesus Seminar 1998:51ev). Volgens Bultmann het Jesus aanvanklik behoort tot die beweging van Johannes die Doper. Hy was dus 'n volgeling van Johannes (wat Johannes se apokaliptiese siening gedeel het) en is deur hom gedoop (Matt 3:13). Die beweging wat met Jesus begin het, kan beskou word as 'n kontra-beweging teenoor dié van Johannes. Jesus en sy volgelinge het egter self nie gedoop nie (Van Aarde [2001]:320).

3.3 Die lewe van Jesus

Dit is veral wanneer na die lewe van Jesus gekyk word, dat 'n mens besef dat Bultmann op verstommende wyse daarin geslaag het om die hoofmomente in die lewe van Jesus

histories te peil. Hy het dit op so manier gedoen dat daar sedertdien bloedweinig verdere ontwikkeling was behalwe vir bietjie detail wat hier en daar ingevul word. Wanneer opmerkings oor die lewe van Jesus binne die huidige debat hier aangestip word, blyk die ooreenstemming duidelik met Bultmann se insigte soos dit hierbo aangestip is.

In die huidige debat is daar redelike eenstemmigheid daaroor dat Jesus 'n rondreisende wysheidsleeraar ("itinerant sage") was. Hierdie openbare lewe van Jesus het begin met die verkondiging van die koninkryk van God aan mense in Galilea (Mark 1:14). Hy het waarskynlik ook in "sinagogs" in Galilea gepreek (Funk and the Jesus Seminar 1998:61). As prediker het Hy veral in die plattelandse dorpies van Galilea rondgereis en daar gepreek oor die koninkryk van God (Mark 6:62; Luk 8:1vv).

Daar is eenstemmigheid daaroor dat Jesus met sosiaal veragte mense omgegaan en saam met hulle geëet het (Mark 2:15-17; Matt 9:10-11). Op dié manier het Jesus doelbewus bemoeienis gemaak met sondaars, tollenaars, prostitute en ook met vroue en kinders (Mark 10:14; vgl Bultmann 1977:61).

Anders as Johannes die Doper het Jesus nie 'n "asketiese" lewenstyl gevolg nie. (Hy het nie van woestynkos geleef of Hom op enige ander manier uit die samelewing teruggetrek nie.) Hy het vryelik aan maaltye deelgeneem en wyn gedrink (vgl Matt 11:19; Bultmann 1977:49). Daar is eenstemmigheid daaroor dat Jesus nie die reinheidskodes van sy dag gerespekteer het nie. Hy het nie gehuiwer om die Sabbats-gebot te oortree nie. Hy was krities ten opsigte van die reinheidsvoorskrifte met betrekking tot wat geëet word. Hy het klem daarop gelê dat dit nie dit is wat in die mond van die mens ingaan wat jou onrein maak nie, maar wat uit die mond van die mens uitkom (vgl Mark 7:14-15; Matt 15:10-11). Oor hierdie houding van Jesus teenoor die reinheidskodes is Hy fel deur die handhawers van die reinheidsideologie gekritiseer en dit het Hom onvermydelik in botsing met die tempelowerhede van die dag gebring (Borg 1994:56).

Jesus was bekend daarvoor dat Hy in afsondering gebid het en dat gebed 'n wesenlike deel van sy spiritualiteit uitgemaak het (Borg 1994:35; Funk and the Jesus Seminar 1998:61). Hy het God as "Vader" aangespreek (kyk Van Aarde [2001]:301ev).

Jesus het mense gesond gemaak sonder die gebruik van antieke medisyne of toewery. Daardeur het Hy siektes ("afflictions") genees wat vandag as psigosomaties beskou word (vgl Mark 1:40-45; 2:1-12; 8:22; Luk 4:38-39; 5:12; 8:34). Hy het soms

deur woorde alleen genes. Die heling het dikwels onmiddellik gevolg (kyk Funk and the Jesus Seminar 1998:53.) Jesus het (wat geglo is) demone uitgedryf. Hy is selfs daarvan beskuldig dat Hy 'n agent van Beëlsebul is (Luk 11:15-17). Die verhale oor die natuurwonders word nie as histories geag nie. Jesus het nie op water geloop nie; Hy het nie massas mense kos gegee met brood en vis nie; Hy het nie water in wyn verander nie; en Hy het nie vir Lasarus uit die dood opgewek nie (kyk Funk and the Jesus Seminar 1998:531).

Bultmann (1977:57ev) het aanvaar dat mense vir Jesus as “Rabbi” aangespreek het. Dit beteken vir Bultmann dat Jesus tot die klas van die skrifgeleerdes behoort het, en dat Hy die nodige opleiding as skrifgeleerde gehad het. Dit staan teenoor die indrukke wat mens van Hom kry as 'n profeet wanneer na sy “eskatologiese” verkondiging gekyk word. As skrifgeleerde is Hy as leraar in die sinagoge teenwoordig. Bultmann wys op talle tekste wat na Jesus teruggaan en wat kenmerkend is van die styl van 'n skrifgeleerde (Mark 12:28-34; Matt 6:26; 6:34; 7:2; 7:7; Luk 17:7-10; 7:24-27). Dit is ook nie sonder rede dat 'n “volgeling” van Jesus 'n “discipel” genoem word nie. Dit is volgens Bultmann (1977:60) 'n tegniese term wat gebruik is om te verwys na die leerlinge van 'n Joodse Rabbi. Hierteenoor betoog Van Aarde ([2001]:97) dat Jesus ongeletterd was in die sin dat Hy nie kon lees en skryf nie (kyk egter Borg 1994:26). Hy was as Joodse seun wel deur die mondelinge oorlewering “geletterd” in die sin dat Hy uit die Ou Testament kon resiteer. Kennis van die Ou Testament was immers deel van die kultuurlewe. Maar om die vermoë te besit om soos 'n skrifgeleerde tekste volgens bepaalde “eksegetiese tegnieke” uit te lê, veronderstel “opleiding” in 'n Toraskool. Só 'n opleiding veronderstel weer die teenwoordigheid van 'n vader wie se rol dit was om sy kinders sulke opleiding te laat gee. Dit is daarom volgens Van Aarde ondenkbaar om te verwag dat 'n “vaderlose kind” só 'n opleiding sou ontvang – net soos dit onmoontlik vir 'n dogter sou wees om die Toraskool by te woon.

Tog het Jesus sonder voorbehoud, soos die skrifgeleerdes van sy tyd, die gesag van die Wet (die Ou Testament) gehandhaaf (Bultmann 1977:61ev). Jesus het die Wet nie teëgegaan nie, maar die gesag daarvan aanvaar en dit geïnterpreteer. “For the essential fact about a teacher is not his acceptance of an authoritative mass of tradition, but the way in which he interprets it” (Bultmann 1977:64) Jesus se interpretasie van die

Wet het Hom somtyds daartoe gebring dat dit in stryd was met die gangbare betekenis wat skrifgeleerdes daaraan geheg het. Dit het egter niks verander aan die feit dat Jesus geglo het dat Hy die wil van God in die Wet vind nie. Volgens Bultmann (1977:63-64) was Jesus ook nie gekant teen die aanbidding in die tempel nie. Verder het Jesus ook nie ander bekende religieuse praktyke van die Jode teengestaan nie, mits dit sonder ophef én met 'n opregte hart gedoen is. Dit sluit onder andere in: die betaal van tempelbelasting (Matt 22:19-21), die gee van aalmoese, gebed en vas. Hy het hierdie praktyke wel teengestaan wanneer dit om eiebelang gegaan het en wanneer ander mense daardeur beïndruk wou word (kyk Funk 1996:311).

Borg (1994:31) en verskeie ander tree wel hier met Bultmann in debat. Hulle betoog dat Jesus bewustelik teen die grein van die sosiale orde van sy dag ingegaan het. Hy het dit veral teen die tempelideologie (Van Aarde 1996:846; [2001]:97; kyk ook Crossan 1991:355) en die reinheidskodes gehad (vgl Borg 1994:53ev). Die betekenis van Jesus behoort dus losgemaak te word van enige tipe eksklusiwistiese godsdienstige konteks en dit behoort bedink te word binne 'n breër kulturele raamwerk (Funk 1996:302). Deur die subversiewe wysheid wat Jesus verkondig het, het Hy mense aangemoedig om nie gewelddadig te reageer wanneer hulle deur ander te na gekom word nie (Matt 5:39-42). Hulle moet hulle vyande liefhê (Matt 5:44). Hierdie benadering van Jesus het waarskynlik provokatief voorgedoen. "Jesus spoke most characteristically of God's rule as close or already present but unrecognised, and thus in a way that challenged both apocalyptic and nationalistic expectations" (Funk & Hoover 1993:40).

Daar is in die huidige debat, in aansluiting by Bultmann, konsensus daaroor dat Jesus volgelingen gehad het. Dit is histories nie moontlik om te sê of Hy hulle doelbewus bymekaar gemaak het nie. Mense het Hom egter spontaan gevolg. Daar was nie net twaalf dissipels nie. Vrouens was prominent onder die mense wat Jesus gevolg het. Dit was moontlik dat daar 'n vrye heen-en-weer beweging tussen die twee groepe volgelingen van Jesus en Johannes die Doper was. Bultmann het reeds daarop gewys dat onder Jesus se volgelingen daar moontlik onder andere ook 'n "seeloot" (Luk 6:15) was. Met sy gevangeneeming en kruisiging het al Jesus se volgelingen Hom in die steek gelaat en weggehardloop (Mark 14:50).

Hoe Jesus presies deur die Joodse volk beskou en ervaar is, is onseker. Beide Johannes die Doper en Jesus het merkbare populariteit onder die mense geniet (alhoewel Jesus waarskynlik nie in sy eie tuisdorp goed ontvang is nie [Funk and the Jesus Seminar 1998:529]). As gevolg van die onkonvensionaliteit van sy optrede het sommige Hom wel daarvan beskuldig dat Hy die aanvoerder van die bose is (Q = Luk 11:15//Matt 12:24). Ander het gedink Hy het van sy kop af geraak het (vgl Mark 3:21; Funk and the Jesus Seminar 1998:50).

3.4 Jesus en die koninkryk van God

Daar word op voetspoor van Bultmann steeds algemeen aanvaar dat Jesus deur sy woorde en daede uitdrukking gegee het aan wat Hy genoem het die "koninkryk van God". Dit was dié sentrale element in die prediking van Jesus (vgl Mark 4:26-29; 4:30-32; Matt 13:44-45; 18:23-34; Matt 20:1-15; Luk 10:30-35). In sy daede het Hy dit wat Hy gepreek het, sigbaar uitdrukking laat vind.

Die prediking van Jesus oor die koninkryk van God was in die vorm van gelykenisse, aforismes en dialoë (Funk and the Jesus Seminar 1998:533). Deur hierdie vorme het Hy kort, treffende, maar skokkende waarhede oor hoe Hy die koninkryk van God gesien het, oorgedra. Die manier en inhoud van hierdie prediking het mense dikwels onseker gelaat oor die werklike betekenis daarvan (Funk 1996:150). Oor die presiese aard van hoe Jesus die koninkryk gevisualiseer het, loop die menings sedert Bultmann egter wyd uiteen.

In die tradisie van Schweitzer en Bultmann staan Schmithals daarop dat die koninkryk van God vir Jesus 'n apokaliptiese konsep was (kyk ook Sanders 1993). Wright (1992:98ev) deel hierdie standpunt, maar lê, soos Bultmann, meer klem op 'n eskatologiese konsep wat die werklikheid van God se verlossing in Jesus Christus in die lewe van gelowiges realiseer. Daarteenoor het verskeie navorsers (vgl Funk & Hoover 1993:114) daarvan afgesien dat Jesus 'n apokalipties-eskatologiese konsep van die koninkryk van God gehuldig het (kyk Borg 1994:29). Volgens Funk (1996:311) het Jesus die koninkryk van God gesien as iets buite Homself. Dit was 'n visie op 'n "ander" lewe, wat God se direkte teenwoordigheid in die lewe van gelowiges behels het en waartoe Jesus mense uitgenooi het. Volgens Crossan (1993:107) kom Jesus se visie op

die koninkryk van God neer op 'n program wat Jesus gehad het om die ongelykheid van die samelewing te herstel tot 'n gemeenskap van radikale egalitariteit van alle mense. Volgens Van Aarde ([2001]:302) het Jesus die konsep gebruik as metafoor om 'n boodskap te kommunikeer van hoe God as Vader direk by mense in nood teenwoordig is. In laasgenoemde drie gevalle is God se domein volgens Jesus dus reeds teenwoordig en sal dit nie eers op apokalipties-katastrofale wyse in die toekoms realiseer nie.

3.5 Die dood van Jesus

In ooreenstemming met die insigte van Bultmann is daar vandag grootliks konsensus oor die gebeure en motiewe rondom die dood van Jesus. Dit staan histories so naby aan vas as wat kan kom dat Jesus onder die Romeinse prokurator Pontius Pilatus deur Romeinse soldate (Mark 15:24) gekruisig is. In resente navorsing (kyk veral Crossan 1995) word wel daarop gewys dat die onderliggende struktuur en inligting van die lydensverhaal nie histories is nie. Dit is hoofsaaklik geïnnoveer uit profesieë uit die Ou Testament wat uit die Septuaginta geneem en van vroeg af deel van die tradisie gemaak is (kyk Crossan 1995; Funk and the Jesus Seminar 1998:133). Jesus is waarskynlik wel gegesel voor sy teregstelling, aangesien dit deel van die proses van kruisiging was (vgl Matt 27:26; Joh 19:1).

Daar kan volgens Bultmann (1977:26) nie veel twyfel wees oor die feit dat Jesus, soos ander agitators, aan die kruis as 'n "messiaanse profeet" gesterf het nie. Onder huidige historiese Jesus-navorsers kom daar egter 'n fyner nuansering vir die oorsaak van Jesus se dood na vore. Dat Hy dié uiterste vorm van Romeinse teregstelling moes ondergaan, dui allerweë op 'n misverstand dat die Romeine sy prediking en optrede as politieke aspirasies beskou het. Hy is tereggestel omdat Hy as 'n bedreiging vir die publieke orde gesien is en nie omdat Hy daarop aanspraak sou gemaak het om die Seun van God te wees nie (Funk and the Jesus Seminar 1998:133).

Watter rol die Joodse owerhede werklik in die dood van Jesus gespeel het, is moeilik om te bepaal. Dit is wel moontlik dat hulle ter wille van politieke gewin met die Romeine hand aan hand saamgewerk het (Bultmann 1977:26). Crossan (1995) minimaliseer die aandeel van die Jode in die dood van Jesus. Dit is volgens hom anti-Joodse propaganda wat later deel van die tradisie geword het. Die poging om die Romeine

onskuldig te verklaar (vgl Matt 27:24; Joh 19:16), is suiwer Christelike propaganda. Daar is egter tot 'n groot mate konsensus oor die spesifieke gebeure wat aanleiding kon gee (of ten minste kon bydra) tot die dood van Jesus. Dit is dat daar een of ander vorm van 'n tempelinsident was (vgl Mark 11:15; Matt 21:12; Luk 19:45). Hierdie tempelinsident het sommige Jode, waarskynlik die hoëpriester en sy gevolg, Pilatus laat oortuig om Jesus tereg te stel (Funk & Hoover 1993:97; kyk ook Crossan 1993:133; Wright 1997:183). Vanuit 'n ander hoek redeneer Wright (waarskynlik nog deels op voetspoor van Schweitzer) dat Jesus sy dood bewustelik tegemoetgegaan het – Schweitzer beklemtoon Jesus se bewuste apokaliptiese martelaarskap en Wright Jesus se bewuste plaasvervangende verlossingshandeling (kyk verder hieronder oor die selfbewussyn van Jesus).

Wat die berigte oor en verstaan van die begrafnis van Jesus betref, het daar wel ontwikkeling gekom sedert Bultmann. Dit is egter duidelik dat daar steeds groot historiese onsekerheid heers. Volgens die Jesus Seminar is die leë graf-vertellings fiksie. Dit beteken dat Jesus nie liggaamlik uit die dood opgestaan het nie. Crossan (1994:124-127) suggereer op voetspoor van Hengel dat die liggaam van Jesus moontlik aan die kruis bly hang het as voedsel vir wilde diere, of dat Jesus in 'n vlak, onbekende graf saam met ander gestorwe misdadigers begrawe is. Sy volgelinge, wat voor sy dood gevlug het (vgl Mark 15:50), het nie geweet wat met sy liggaam gebeur het nie.² Van Aarde wys op die gemeenskaplike tradisie in die destydse Grieks-Romeinse wêreld en die Christendom oor die “leë-graf”-tradisie waarvolgens Herakles (seun van Zeus) en Jesus (Seun van God) as “seuns” van onderskeidelik Zeus en God aangeneem is op grond van die opstanding uit die dood én 'n leë graf. Hierdie twee tradisies uit één gemeenskaplike wêreld word deur onder andere onderskeidelik Seneka en Paulus berig. Volgens Van Aarde is die leë graf-tradisie nie terug te voer na die vroegste Jerusalemse Christelike gemeenskap nie, maar

² Volgens Andries van Aarde kan daar *nie* histories vasgestel word wat met die gekruisigde liggaam van Jesus gebeur het nie. Neels Jackson, na 'n onderhoud met Van Aarde in *Beeld*, berig soos volg oor Van Aarde se standpunt: “Ander navorsers meen dat Jesus se liggaam waarskynlik aan die kruis gelos is vir die kraaie of iewers in 'n vlak graf begrawe is, *maar* Van Aarde se standpunt is dat 'n mens nie vandag kan sê wat van die liggaam geword het nie” (Jackson 2000:11; my beklemtoning). Binne die raamwerk van Van Aarde se *historiese* profiel van Jesus as “vaderloos”, wys hy daarop dat Jesus “nie deur familie of vriende in 'n familiegraf begrawe (is) nie. Die storie word vertel dat 'n ander bekende Josef, afkomstig van Arimatea, die vaderlose Jesus begrawe het” (Van Aarde 2001:99). Jackson se onderhoud het plaasgevind na aanleiding van 'n openbare lesing van Van Aarde, van waaruit bogenoemde aanhaling van Van Aarde kom.

wel die “begrawe”-motief. “Jerusalem as sodanig was sy [Jesus se] “begraafplaas”” (Van Aarde 2000:556).

3.6 Die selfbewussyn van Jesus

Bultmann is bekend daarvoor dat hy reeds die belangrike uitspraak gemaak het dat ons histories van die selfbewussyn van Jesus in psigologiese sin niks weet nie. Tog laat hy wel iets oor die selfbewussyn van Jesus deurskemer, maar nie op die wyse waarop “sielkundiges” Jesus se geestestoestand in die negentiende eeu probeer beskryf het nie (kyk Van Aarde 1999). Soos die beweging van Johannes die Doper, moet ook die ontstaan en ontwikkeling van die Jesus-beweging gesien word teen die agtergrond van die baie messiaanse bewegings en woelinge van die eerste-eeuse Palestina (Bultmann 1977:25). In dié opsig was beide die bewegings van Johannes die Doper en dié van Jesus messiaans. Sedert Bultmann is daar ’n groot mate konsensus dat daar, as gevolg van onvoldoende en “onbetroubare” bronne, nie histories oor die selfbewussyn van Jesus iets gesê kan word nie. Die Jesus Seminar (kyk Funk and the Jesus Seminar 1998:34) gaan egter verder as om die saak histories onseker daar te laat. Volgens hulle het Jesus selde dinge voorspel of oor Homself in die eerste persoon gepraat. Alles dui daarop dat Jesus konsistent weggewys het van Homself na God toe (kyk ook Borg 1994:29). Dit laat hulle met die gevolgtrekking dat Jesus nie daarop aanspraak gemaak het om die gesalfde Messias te wees nie. Wright (1997:182ev) is egter die mening toegedaan dat Jesus se selfbewussyn uit die bronne afgelei kan word. In ooreenstemming met die kerklike geloofstradisie het Jesus Homself as die Messias beskou wat deur sy dood God se heilsplan voltrek het.

3.7 Die historiese Jesus en die geloof

Hierbo is daarop gewys dat Bultmann nie die vraag na die historiese Jesus as van essensiële betekenis vir die Christelike geloof geag het nie. Historiese ondersoek kan nóg ’n bevestiging, nóg ’n ontkenning van die geloof tot gevolg hê. In die “konfrontasie” tussen die historiese Jesus en die Bybelse Christus (spesifiek soos deur Paulus verkondig) het Bultmann dus pertinent vir laasgenoemde gekies. Hy was van oortuiging dat die geloof en die kerklike verkondiging nie moet fokus op of kan leef van die historiese Jesus nie.

Die kerk moet fokus op die kerugma. Teen hierdie agtergrond het hy ook sy bekende uitsprake gemaak dat die *wat* van Jesus nie vir die geloof van belang is nie, maar die *dat*.

Oor hierdie standpunt van Bultmann is daar egter uiteenlopende menings (en duidelike verskille) onder huidige navorsers. Bultmann se studente (vgl Käsemann, Conzelmann, Fuchs, Jeremias) kon nie verlief neem met hulle leermeester se standpunt oor die irrelevantie van die historiese Jesus vir die geloof nie. Hulle wou hê dat dit sterker beklemtoon moet word dat die wortels van die Christendom in die geskiedenis lê. Sonder die historiese Jesus sweef die Christelike geloof in die lug (kyk Van Wyk 2000:30-31 vir 'n uiteensetting van die reaksies van Bultmann se studente). Volgens Van Aarde ([2001]:43) het daar egter by die studente van Bultmann 'n verwarring ontstaan as sou Bultmann beweer het dat die historiese Jesus van geen belang hoegenaamd sou wees nie. Dit is volgens Van Aarde (2000:563-564) nie die geval nie. Alhoewel toegegee word dat daar 'n diskontinuiteit is tussen Jesus en die kerugma – die kerugma fokus op die verlossende betekenis van die dood van Jesus, terwyl Jesus nie geloof in Homself gevra het nie – is daar egter wel duidelik 'n saaklike relasie tussen die boodskap van Jesus en die kerklike kerugma: beide kondig aan dat lewe in die koninkryk van God kwalitatief en radikaal anders is as wat mense in die normale kulturele lewe ondervind. Lewe in die koninkryk van God is lewe volgens die Gees en nie lewe volgens die vlees nie (vgl Rom 9:5).

Schmithals het in die huidige debat waarskynlik die standpunt van Bultmann konsekwent nagevolg. Nie alleen volg hy Bultmann na in 'n historiese konstruksie wat Jesus as apokaliptikus teken nie, maar hy deel ook die siening van Bultmann dat die kerugma en die geloof nie in die historiese Jesus geanker hoef te wees nie (kyk Van Wyk 2000:100-106). Schmithals staan egter in hierdie navolging van Bultmann ietwat eenzaam. Sommige historiese Jesus-navorsers (bv Crossan en Van Aarde) temper hulle kritiek op Bultmann, maar meen dat dit tog noodsaaklik is dat met 'n dialektiese benadering gewys word op die kontinuïteit (en diskontinuiteit) tussen Jesus en die kerklike kerugma (kyk Van Wyk 2000b; 2000c). Ander is veel meer uitgesproke krities op die standpunt van Bultmann. Funk is die mening toegedaan dat “neo-ortodokse teoloë”, soos Karl Barth en Rudolf Bultmann, op subtiel wyse wou walgooi teen die destruktiewe uitwerking en negatiewe invloed van die historiese kritiek en moderne

wetenskaplike benaderings tot die Bybel. Hulle het die uitweg gevind in 'n skeptisisme oor dit wat histories gesê kan word en hulle berus in die essensie van die Christendom wat volgens hulle geleë is in die belydenisse en die ervaring van Jesus as die opgestane Here. Die gevolg van dit alles is dat ons vandag steeds 'n sogenaamde “popular creedalism” het wat grond in die wonderbaarlike verwekking, wonders, die dood aan die kruis wat verstaan word as 'n bloedoffer, die liggaamlike opstanding en Jesus se toekomstige terugkeer om te oordeel. Volgens Funk (1996:304) is dit alles mitiese reste wat Jesus se vroeë bewonderaars uitgedink het op voetspoor van ander godsdienstige tradisies. Dit het niks te doen met die historiese Jesus nie. Hierdie vorm van belydenismatige godsdiens (“creedal religion”) het die historiese Jesus nie nodig nie en dit kan ook nie daarop aanspraak maak dat dit met Jesus iets te doen het nie. Dit geld met die uitsondering van die kruisiging as die enigste historiese gebeure in die lewe van Jesus wat as van teologiese belang geag word.

Volgens Funk moet daar vandag aanvaar word dat die “nuwe ortodoksie” van Bultmann en Barth, as die laaste stuiptrekking van 'n belydenismatige Christendom (“creedal Christianity”), dood is. Die enigste oplossing is om terug te keer na die historiese Jesus en dit wat Hy gedoen en gesê het. Die Christene behoort nie langer hulle geloof afhanklik te maak van dit wat onder andere Petrus en Paulus gesê en geglo het nie. Dit sou tweedehandse geloof wees. Geloof moet op een of ander manier herleibaar wees na Jesus self. Die gevolg van hierdie benadering van Funk (1996:304ev) is dat hy verklaar dat Jesus self nie die “objek” van geloof kan wees nie.

4. SAMEVATTING

Huidige historiese Jesus-navorsing dring tans die teologiese en kerklike besinning oor Jesus Christus lewendig en polsend na vore. Dit is veral die kontroversiële resultate van dié navorsing wat die gesprek so lewendig en aktueel aan die kerk en die teologie opdring. Die huidige vraagstelling na die historiese Jesus gaan ook in die toekoms enorme uitdagings aan die kerk, die kerklike belydenis en die Christendom in die breë stel (kyk Van Wyk 2000:5-7).

Dit is egter opmerklik dat baie dinge wat vandag ten opsigte van dié navorsing vir die kerk en die tradisionele gelowige so skokkend en kontroversieel voorkom, sake is wat

meer as 'n halfeeu gelede al deur Bultmann gehanteer is. Hy het die insig gehad om te beseef dat die vraagstelling nie ontduik kan word nie en het die moed aan die dag gelê om eerlik daaroor te reflekteer. Sy navorsing en standpunte het bakens gestel wat vandag steeds staan. Veral die interdisiplinêre benadering tot die bestudering van die Nuwe Testament en die kennisontploffing wat daardeur gekom het ten opsigte van die kultuur-historiese agtergrond van die Nuwe Testament, help huidige navorsers van die Third Quest om die breë lyne wat Bultmann getrek het met detail in te vul.

Wie sinvol aan die huidige debat oor die historiese Jesus wil deelneem, sal nie aan die insigte van Bultmann verby kan gaan nie. Of daar met hom verskil word en of daar met hom saamgestem word, hy bly steeds 'n onmisbare gespreksgenoot in die huidige debat.

Literatuurverwysings

- Borg, M J 1994. *Meeting Jesus again for the first time: The historical Jesus and the heart of contemporary faith*. San Francisco: Harper.
- Bultmann, R 1933. Welchen Sinn hat es, von Gott zu reden?, in *Glauben und Verstehen: Gesammelte Aufsätze*, I, 26-37. 3.Aufl. Tübingen: Mohr.
- [1926] 1977. *Jesus and the word*, tr by Smith, L P. London: Ivor Levison & Watson.
- 1948. Neues Testament und Mythologie: Das Problem der Entmythologisierung der neutestamentlichen Verkündigung, in Bartsch, H W (Hrsg), *Kerygma und Mythos: Ein theologisches Gespräch*, I, 15-53. Hamburg: Evangelischer Verlag.
- 1965. *Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus*. 4.Aufl. Heidelberg: Universitätsverlag.
- 1968. *Theologie des Neuen Testaments*. 6.Aufl. Tübingen: Mohr.
- Crossan, J D 1991. *The historical Jesus: The life of a Mediterranean Jewish peasant*. San Francisco: Harper.
- 1993. Jesus in Gospel: From the historical Jesus to the canonical Gospels. The Rev William Copley Winslow lectures: Seabury-Western Theological Seminary, Evanston, Illinois. (Unpublished.)
- 1994. *Jesus: A revolutionary biography*. San Francisco: Harper.

Die probleem van hoe die verkondiger die verkondigde geword het

- Crossan, J D 1995. *Who killed Jesus? Exposing the roots of anti-Semitism in the Gospel story of the death of Jesus*. San Francisco: Harper.
- Den Heyer, C J 1996. *Opnieuw: Wie is Jezus? Balans van 150 jaar onderzoek naar Jezus*. Meinema: Zoetermeer.
- 1998. *Paulus: Man van twee werelden*. Meinema: Zoetermeer.
- Funk, R W 1996. *Honest to Jesus: Jesus for a new millenium*. San Francisco: Harper.
- 1997. The incredible creed. *The Fourth R* 3(4), 7-22.
- Funk, R W & Hoover R W (eds) 1993. *The five Gospels: The search for the authentic words of Jesus*. New York: Macmillan.
- Funk, R W and The Jesus Seminar 1998. *The acts of Jesus: What did Jesus really do?* San Francisco: Harper.
- Jackson, N 2000. Bybelverhale van vaderlose Jesus “nie leterlik waar”. *Beeld*, 17 Oktober 2000, bl 11.
- Loubser, J A 1996. Aspekte van Bultmann se Pauliniese teologie. *NGTT* 37(1), 49-60.
- Malan, G 2000. Bultmann se ontmitologiseringsprogram herwaardeer. *HTS* 56, 1107-1118.
- Patterson, S J 1991. Paul and the Jesus tradition: It is time for another look. *HTR* 84(1), 23-41.
- Pelser, G M M 1987. Die ontmitologiseringsprogram van Rudolf Bultmann. *HTS* 43, 162-191.
- Pelser, G M M 1997. Rudolf Bultmann oor die opstanding van Jesus. *HTS* 53, 455-475.
- Sanders, E 1993. *The historical figure of Jesus*. London: Penguin.
- Schmithals, W 1994. *Theologiegeschichte des Urchristentums: Eine Problemgeschichtliche Darstellung*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Van Aarde, A G 1996. Kultuurkritiek, eerste-eeuse kulturele wysheid en die alternatiewe visie van Jesus van Nasaret. *HTS* 52, 833-849.
- 1999. Jesus as fatherless child: From the viewpoint of social psychology in cross-cultural perspective. Paper presented at the *Internationales Symposium, Jesus in Neuen Kontexten: Sozialwissenschaftliche Perspektiven der Jesusforschung*, Evangelische Akademie Tutzing, Germany, 25-27 July 1999.

- Van Aarde, A G 2000. Die relevansie van die historiese Jesus-ondersoek vir kerklike teologie. *HTS* 56(2&3), 549-571.
- Van Aarde, A G [2001]. *Fatherless in Galilee: Jesus as child of God*. Harrisburg, P A: Trinity Press International. (Forthcoming.)
- 2001. Die vaderlose Jesus. *Fragmente: Tydskrif vir Filosofie en Kultuurkritiek* 7, 91-100.
- Van Wyk, D J C (jr) 2000a. Die relevansie van historiese Jesus-navorsing vir kerk en teologie. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Van Wyk, D J C (jr) & Van Aarde, A G 2000. Twee versoenbare konstrunkte in resente historiese Jesus-navorsing, Deel I: John Dominique Crossan. *HTS* 56, 795-813.
- 2000. Twee versoenbare konstrunkte in resente historiese Jesus-navorsing, Deel II: Andries van Aarde. *HTS* 56, 814-835.
- Veitch, J 1998. Defending Nicea: The historical Jesus of N T Wright. *The Fourth R* 11/2, 9-16.
- Wright, N T 1992. *Who was Jesus?* Grand Rapids: Eerdmans.
- 1997. *Paulus van Tarsus: Een kennismaking met zijn theologie*. Meinema: Zoetermeer.